

Оксана Григорівна БОРТНІК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7816-0387>

Костянтин Васильович ГОЛЕМБІВСЬКИЙ,

курсант групи Ф4-401

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9589-5043>

ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Унаслідок повномасштабної військової агресії Україна має пристосовуватись до швидко змінюваних умов, у яких на державу покладено обов'язок забезпечувати права, свободи та інтереси осіб, суспільства та держави, зокрема, від кримінальних правопорушень, які вчиняються країною-агресором. Саме цими діями, вчиненими у порушення вимог гуманітарного права, спричинено тотальну шкоду правам та законним інтересам всіх суб'єктів права на території України. У зв'язку з цим звернемо увагу, що тенденції реформування кримінальної юстиції за останнє десятиліття мали головну ідею: перехід від концепту контролю злочинності через покарання до належної правової процедури. Саме тому завдання кримінального провадження у ст. 2 КПК України викладено через пріоритет захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Від ефективності виконання відповідних завдань залежить стан прав та свобод осіб, які постраждали від військової агресії, а також відповідність процедур основоположним принципам права.

Тенденції реформування кримінального провадження на сучасному етапі характеризуються швидкістю та необхідністю перегляду певних законодавчих положень, на яких воно ґрунтувалось до 24 лютого 2022 року. У цих обставинах законодавець та правозастосовні органи знаходяться у жорстких умовах необхідності дотримання оптимального співвідношення між належною процедурою, правовою

визначеністю та динамікою факторів, що впливають на законотворчість. В сучасних умовах зміни до кримінального-процесуального законодавства мають мету ефективності провадження, критерії якої також мають бути оцінені з урахуванням основоположного підходу забезпечення належної правової процедури, яка не визначається лише співвідношенням мети та результату, зважаючи на концептуальний підхід до кримінального провадження, а й належними правовими засобами. Саме дотримання балансу між результативністю кримінального провадження та дотриманням належної правової процедури є необхідним в умовах збільшення кількості кримінальних правопорушень за рахунок злочинних дій проти порядку несення військової служби (збільшення у майже в 3 рази), проти основ національної безпеки України (збільшення у більш ніж 30 разів), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (збільшення у більш ніж 60 разів), дій, що кваліфікуються, зокрема, за ст. 146-1 КК України «Насильницьке зникнення». У відповідних кримінальних провадженнях значно зменшився відсоток кримінальних проваджень, які направлені до суду з обвинувальним актом. Також приблизно в 2 рази зменшилась кількість злочинів проти власності, службової діяльності, правосуддя із зменшенням кількості кримінальних проваджень, які направлені до суду з обвинувальним актом [1; 2].

Не зважаючи на значну кількість внесених змін до КК та КПК України, які подекуди характеризуються нелогічністю та порушенням правової визначеності та співмірності як основоположних принципів права, на рівні правозастосування органи досудового розслідування та суд мають ефективно виконувати свої завдання. Криміналізація та пеналізація певних діянь не вирішує основної перешкоди для виконання завдань з захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а саме: значна вірогідність відсутності особи підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, а також складності здійснення кримінального провадження у певних регіонах України, пов'язаною із постійною безпекою для населення та представників органів кримінальної юстиції. Тенденції її реформування свідчать про зменшення судового контролю за рахунок розширення повноважень керівника органу прокуратури, розширення дискреції сторони обвинувачення та суду, спрощення порядку проведення окремих процедур, продовження певних процесуальних строків тощо.

Водночас, у відповідних складних умовах не має применшуватись значення забезпечення належної правової процедури. У теоретичному аспекті судові органи вбачають її як форму здійснення правосуддя, що складається з системи гарантій прав людини, що мають процесуальний характер та спрямовані на досягнення процедурної справедливості [3]. У доктрині кримінального процесуального права справедливо зазначають, що відповідна процедура має забезпечувати «справедливості, пропорційності та правової визначеності» [4, с. 120]. Саме завдяки реалізації принципу пропорційності, що має інструментальне значення, мають оцінюватись правообмеження та застосовуватись дискреція у випадках, визначених процесуальним законом, де не має бути виключення для кримінального провадження *in absentia* та особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

Відносно дискреційних повноважень відзначимо, що відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 КПК України, повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором. У цьому випадку рішення керівника органу прокуратури ухвалюється у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. У зазначених випадках забезпечення дотримання вимог верховенства права, поміж інших засад, визначених у кримінальному процесуальному законодавстві, з урахуванням відсутності чітких критеріїв «об'єктивної можливості» та «правомірності здійснення повноважень» має, насамперед, застосовуватись положення ст. 8 КПК України, відповідно до якого кримінальне провадження має здійснюватись із додержанням принципу верховенства права, а також має застосовуватись з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Саме відповідна судова практика, що формується та розвивається з урахуванням еволютивного тлумачення Конвенції з прав людини та основоположних свобод, є джерелом алгоритму тесту на пропорційність, яким визначається не лише легітимна мета та необхідність у демократичному суспільстві заходів, що вживаються правозастосовними органами державної влади, на які завжди можна надати позитивну відповідь, а й придатність, що має включати оцінку альтернативних заходів, а також співвідношення між передбачуваним результатом заходів, у межах яких можуть бути вчинені правообмеження, та метою (пропорційність у вузькому зна-

ченні). Останні положення змістовно збігаються з критеріями визначення ефективності досягнення завдань, що мають виконуватись у межах кримінального провадження

Пропорційність у досудовому розслідуванні та судових процедурах призначена забезпечувати оптимальне співвідношення між національними інтересами та інтересами приватних осіб, передбачувану, гнучку та справедливую процедуру, та має бути обов'язковим правозастосовним інструментом самоконтролю та судового контролю в складних умовах сьогодення виконання завдань кримінального провадження на засадах верховенства права.

Список бібліографічних посилань: 1. Ховронюк М. Як змінилась кримінологічна ситуація в Україні в першому півріччі 2022 року? 15 серпня 2022 // Ukrainian Public Law and Administration Network. URL: <https://uplan.org.ua/iak-zminylas-kryminolohichna-sytuatsiia-v-ukraini-v-pershomu-pivrichchi-2022-roku/>. 2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. 3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 травня 2021 року, справа № 640/5023/19 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>. 4. Новожилов В.С. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження: до питання про сутність та практичне значення. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 26. № 4. 2019. С. 105-129.

Оксана Миколаївна БРИСКОВСЬКА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6902-9969>*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Загальний рівень злочинності в Україні упродовж перших півроку 2022 року зменшився на 25% у порівнянні з минулим періодом. Але при цьому правоохоронці спостерігають стабільну тенденцію щодо збільшення незаконних заволодінь транспортними засобами - майже